

UDK: 657.6:336.71(497.6)
Pregledni naučni rad

AKTUELNI REGULATIVNI MEHANIZMI SISTEMA INTERNIH KONTROLA U BANKARSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

Dr. sc. Selma Novalija Islambegović, vanr. profesor
Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli

Mr. sc. Ankica Čanić, dipl. oec.
Porezna uprava FBiH u Orašju

SAŽETAK

Posljednjih nekoliko decenija, desile su se značajne promjene u bankarskom sektoru, kako sa aspekta tehnologije i konkurencije, tako i sa aspekta stalnog adaptiranja računovodstvenih i revizijskih pravila i procedura novonastalim zahtjevima. Razvoj tehnologije i pojava finansijskih derivata, uzrokovali su pojavu novih oblika rizika, te značajnu izloženost brojnim postojećim oblicima, sa kojim je banka suočena u svom poslovanju. Revizija je oblast, koja u BiH datira iz skorije prošlosti. Za razliku od razvijenih tržišnih privreda, u kojima ona odavno zauzima pripadajuće joj mjesto, u BiH se javlja tek krajem prošlog vijeka, a njeno djelovanje se intenzivira u posljednjoj deceniji. Tokom 1995. godine, donesen je prvi Zakon o reviziji, koji je prethodio, uvođenju sistema internih kontrola, u privrednim subjektima. Nakon toga, intenzivno se kreira zakonodavni okvir za ovu oblast. Oblici nadzora nad poslovnim procesima banaka, determinirani su zakonodavstvima država u kojima iste posluju. U zavisnosti od organa koji ga provodi, razlikuje se interni i eksterni nadzor u poslovanju banaka. Proces internog nadzora u poslovanju banaka čine interne kontrole, kao i interna revizija, koja istražuje i procjenjuje adekvatnost i efikasnost internih kontrola. Interne kontrole inkorporirane su u svaki segment bankarskog poslovanja, odnosno, u svaku realizovanu bankarsku transakciju, svako područje djelovanja i nužan su preduslov za sigurnost odvijanja poslovnog procesa. Njih provode lica uposlena u banci, sa ciljem obezbjeđenja poslovanja, u skladu sa odredbama relevantnih zakonskih akata, uz ostvarenje efikasnijeg poslovanja i postavljenih planskih rezultata. Interne kontrole, kada se primjenjuju na nivou cijele organizacije, čine sistem internih kon-

trola banke. Jednom uspostavljene interne kontrole, provode se kontinuirano i moraju se, u skladu sa promjenama u internoj i eksternoj okolini banke, redovno ažurirati i dopunjavati, naročito u slučajevima uvođenja novih bankarskih proizvoda i aktivnosti, upošljavanja novog kadra u banci, promjene u informacionoj tehnologiji, organizovanja novih organizacionih dijelova banke i sl.

Minimalni standardi sistema internih kontrola u bankama, propisani su odredbama zakonskih regulatora bankarskog poslovanja. Njihova primjena ima pozitivan uticaj na poslovanje i razvoj bankarske organizacije. Svaka banka mora poštovati navedene standarde u uspostavi i provođenju internih nadzornih aktivnosti, ali njihova uloga i značaj često nije pravilno percipirana, niti valorizirana u poslovnom procesu banke.

Ključne riječi: *nadzor, revizija, interna kontrola, zakonski i podzakonski okvir, međunarodni revizijski standardi (MRevS)*

1. POJMOVNO ODREĐENJE SISTEMA INTERNIH KONTROLA

Interna kontrola u najužem smislu predstavlja stručni i sistematski nadzor nad procesom rada, koji se bazira na ispitivanju, upoređivanju i prosuđivanju o poslovnim tokovima i operacijama, u cilju sprečavanja pojave negativnih odstupanja između utvrđenih mjerila (normi) i stvarnog ponašanja.¹ Po svom karakteru, interna kontrola najveću pažnju posvećuje pravilnom rukovanju novčanim i materijalnim vrijednostima, sa osnovnim ciljem da utvrdi, odnosno ukloni eventualne štete, koje bi mogle nastati za organizaciju. Pojmovno određenje interne kontrole, uglavnom, uključuju tri osnovna koncepta:

- interna kontrola je proces, odnosno dinamična funkcija koja se obavlja svaki dan unutar strukture preduzeća (banke);
- interna kontrola pruža razumnu sigurnost i kontroliše hoće li ciljevi biti postignuti. Razne ljudske greške mogu uzrokovati probleme u ostvarivanju ciljeva, pa zbog toga interna kontrola pomaže da se preventivno greške otkrivaju, ali ne garantuje da se opet neće desiti;

1 Vitorović, B. (2004.), *Interne kontrole i interna revizija*, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 54.

- interna kontrola oblikuje postizanje ciljeva kroz tri kategorije: efektivnost i efikasnost poslovanja (dobra poslovna reputacija, povrat na investicije, tržišno učešće), realno finansijsko izvještavanje i primjenjivost zakona i propisa.²

Prema Poslovnoj enciklopediji³ kada se govori o internoj kontroli, konstatuje se da je ona u svojoj osnovi takva kontrola, koja može biti identifikovana kao individualna preventivna aktivnost, aktivnost detekcije, korektivna aktivnost i aktivnost usmjeravanja, koja omogućava da pravno lice funkcioniše na planirani način. Ove bazične kontrole uzete zajedno, čine mrežu, odnosno sistem kontrolnih procedura, koji se naziva sistemom interne kontrole pravnog lica.

Smatra se da je najpotpunija definicija interne kontrole, ona, koju je dao *Komiteta sponzorskih organizacija Tredje komisije (COSO)*, a koja glasi »U Međunarodnim standardima profesionalne prakse interne revizije, definiše se pet ključnih ciljeva sistema interne kontrole u pravnom licu. U skladu sa tim principima, interna kontrola treba da obezbijedi:

- pouzdanost i potpunost informacija koje obrađuje;
- usklađenost sa politikama, planovima, procedurama, zakonima i regulativom;
- sigurnost, tj. zaštita imovine u pravnom licu;
- ekonomično i efikasno korišćenje resursa, kroz kontrole koje obavlja baš na tim resursima; i
- ostvarivanje definisanih ciljeva poslovanja ili ciljeva utvrđenih određenim programima.«

Interna kontrola, odnosno sistem internih kontrola se u standardu (MRevS 400) definiše na slijedeći način: »Sistem interne kontrole podrazumijeva sve politike i postupke (interne kontrole) koje je usvojila uprava nekog preduzeća, kako bi joj pomogli u postizanju cilja uprave, vezanog za obezbjeđenje, koliko je to praktično moguće, redovnog i efikasnog obavljanja njenog poslovanja, uključujući poštovanje politika uprave, zaštitu sredstava, sprečavanje prevare i greške,

2 Prilagođeno prema: Kapić R. (2012.), Revizija, OFF –SET, Tuzla, ECON, Tuzla, 55.

3 *Encyclopedia of Business*, 2nd edition, Thomson Gale, SAD, 2006., 245.

tačnost i kompletnost računovodstvenih evidencija i blagovremenu pripremu pouzdanih finansijskih informacija.«⁴

Prema stavu Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija (eng. (*International Organization of Supreme Audit Institutions - INTOSAI*)) interna kontrola je definisana kao instrument upravljanja, koji je korišten radi dobijanja nacionalne sigurnosti, radi postizanja ciljeva organizacije, zbog toga odgovornost za korisnost i efikasnost struktura (sistema) unutrašnje kontrole, treba da preuzme na sebe rukovodstvo. Upravnik svake organizacije bi trebao da osigura odgovarajuću strukturu unutrašnje kontrole, a takođe i način provjeravanja i usavršavanja iste, da bude što efikasnija.

Bitno je razlikovati *sistem interne kontrole* (eng. *Internal control*), koja podrazumijeva procese, mehanizme, tehnike, principe, zadatke, procedure, kontrolne djelatnosti itd., od *interne revizije* (eng. *Internal audit*), koja podrazumijeva monitoring i procjenu sistema unutrašnje kontrole. Definicija koju je dao *Institut internih revizora* glasi: »Interna revizija je nezavisna, objektivna, osiguravajuća i savjetodavna djelatnost, čiji je cilj poboljšanje i usavršavanje operacija jedne organizacije. Ona pomaže organizaciji da postigne svoje ciljeve na taj način što uvodi sistemski, disciplinovani odnos prema ocjeni i usavršavanju efektivnosti u procesu upravljanja rizikom, sistemom kontrole i samim preduzećem«.

Interna kontrola se najjednostavnije može definisati kao preduzimanje koraka, u cilju preventivnog sprečavanja grešaka u poslovanju, kako sa aspekta otuđivanja sredstava, tako i sa aspekta grešaka u finansijskim izvještajima. To je proces kojeg dizajnira menadžment sa ostalim uposlenima, kako bi se obezbijedilo sticanje razumne sigurnosti u postizanju ciljeva na području realnosti finansijskog izvještavanja, efektivnosti i efikasnosti poslovanja, te usklađenosti sa primjenjivim zakonima i propisima.

Iz naprijed navedenog slijedi, da je sistem internih kontrola, stručni i sistematski nadzor, koji se odvija u toku radnog procesa i koji se temelji na ispitivanju, upoređivanju i ocjenjivanju poslovnih

4 Petrović Z. (2010.), *Međunarodni standardi revizije, MRevS 400 Procjena rizika i interna kontrola*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 168.

aktivnosti, da bi se poslovanje obavilo prema postavljenim pravilima i normama, a obuhvata sve mjere, metode i postupke kontrole, koje se odvijaju kroz zajedničko djelovanje računovodstvene funkcije, kontrolnog okruženja i kontrolnih postupaka.

Planiranje, implementacija i nadziranje procesa, osnovne su komponente interne kontrole. Uspostavljanje efikasne interne kontrole podrazumijeva procjenu rizika s kojim se suočava organizacija iznutra i izvana. Preduslov za procjenu rizika je ustanovljavanje jasnih, dosljednih ciljeva organizacije, u kojima se prepoznaje zadatak i svrha te institucije.

Značaj internih kontrola dolazi do izražaja posebno u uslovima gdje postoje eventualni rizici od nastanka negativnih događaja, koji mogu, u većoj ili manjoj mjeri, spriječiti ostvarivanje planiranih aktivnosti. Ako uspostavljene interne kontrole nisu efikasne, onda je kod pravnog lica skoro potpuna izvjesnost nastanka neuspjeha, gubitka, šteta, skandala, narušavanja poslovne reputacije i drugih negativnih pojava. Značaj i svrha interne kontrole ogleda se u potrebi da se u pravnom licu postigne optimalno ili održi postojeće stanje. Time se uočava povezanost interne kontrole sa postizanjem ciljeva, smanjenjem ili eliminisanjem rizika i ostvarivanjem uspješnog poslovanja u pravnom licu.

Značaj interne kontrole proističe iz činjenice da ona pomaže menadžmentu u ostvarivanju proklamovanih poslovnih ciljeva i politika poslovanja. Ti ciljevi mogu biti višestruki i različiti od organizacije do organizacije, a kao najčešći pominju se slijedeći ciljevi⁵: profitabilnost, sprečavanje nastajanja gubitaka, sprečavanje pronevjera i zloupotreba, sprovođenje budžeta itd.

Značaj interne kontrole ogleda se i u tome što ona utiče na realnije i pouzdanije finansijsko izvještavanje. Internu kontrolu ne sprovode samo profesionalni interni kontrolori. Nju treba da sprovode svi uposlenici obavljajući svoje svakodnevne poslove, i to veoma često i nesvjesno. Takav sistem interne kontrole je najbolji, jer funkcioniše po principu »svi kontrolišu i svi su kontrolisani«.

5 Stanišić M. (2000.), *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 59.

Iz definicije da je interna kontrola ukupan sistem kontrole, da je formiran od strane menadžmenta, da doprinosi čuvanju imovine i na efikasan način omogućava poslovanje pravnog lica, proizilaze i ciljevi za uspostavljanje sistema interne kontrole, a to su:⁶

- ostvariti efektivno i efikasno poslovanje, uvažavajući postojanje promjenljivog okruženja, značajnih sistemskih, poslovnih, finansijskih i drugih rizika, rizika usklađenosti prema važećim propisima i drugih rizika koji onemogućavaju i/ili ugrožavaju ostvarivanje planiranih aktivnosti;
- pojedinačno identifikovati, pravilno evidentirati i integralno predstaviti ukupnu imovinu, zaštititi njen integritet od neadekvatne upotrebe, gubitka ili kriminalne radnje, odnosno od bilo kakvih nedozvoljenih radnji, šteta i slično;
- obezbijediti uslove i način da se efikasno i ekonomično upotrebljavaju oskudni resursi, koji su u njenoj nadležnosti i odgovornosti;
- obezbijediti efikasan interni kontrolni sistem, tačno, objektivno i potpuno finansijsko izvještavanje, što zahtijeva uspostavljanje i održavanje odgovarajućeg načina dokumentovanja izvršenih transakcija, odnosno sastavljanje knjigovodstvenih dokumenata u momentu nastanka svake poslovne promjene, uredno, ažurno i pouzdano računovodstveno evidentiranje, kao i blagovremeno sastavljanje računovodstvenih informacija i drugih izvještaja za poslovno odlučivanje i
- obezbijediti usklađenost u poslovanju prema važećim zakonima, propisima politikama, planovima i procedurama, kao i ispravno, objektivno i zakonito iskazivanje podataka u knjigovodstvu i odgovarajućim finansijskim izvještajima.

Prema tome, iz definicije interne kontrole i prethodno navedenih njenih ciljeva, možemo da kažemo da primarni ciljevi interne kontrole su:

- efikasnost (poslovanja),
- pouzdanost (finansijskog izvještavanja),

6 Vitorović B., Andrić M. (1996.), *Osnovi revizije*, SRR Srbije, Beograd, 159.

- usklađenost (sa važećim propisima) i
- zaštita (imovine).

Ciljevi vezani za efikasnost, pouzdano finansijsko izvještavanje, usklađenost poslovanja sa važećim zakonskim propisima i čuvanje i zaštita imovine, vezani su za određene standarde i norme koji su nametnuti izvan pravnog lica.

2. ULOGA INTERNIH KONTROLA U BANKAMA

Interna kontrola u bankama, obuhvata sve mjere i postupke kojima se uvjerava menadžment, da banka u cjelini posluje, u skladu sa njenim planovima i politikama. Cilj interne kontrole je da obezbijedi poslovanje banke, u skladu sa politikama i planovima menadžmenta. Interna kontrola organizovana kao posebno odjeljenje u bankama ima sljedeće ciljeve:⁷

- da zaštititi sredstva banke od neracionalnog trošenja i prevara,
- da obezbijedi i osigura relevantne računovodstvene podatke i
- da ocjenjuje rad, ne samo zaposlenih, već i menadžera i odjeljenja u okviru banke.

Pored već navedenih ciljeva, sistem interne kontrole u bankama ima i sljedeće ciljeve:⁸

- *Ciljevi rada* interne kontrole, koji se odnose na efikasnost i efektivnost banke u korištenju svojih sredstava i drugih izvora i zaštiti banke od gubitka. Proces interne kontrole zahtjeva od zaposlenika da unutar organizacije rade na postizanju njenih ciljeva na efektan i istinit način, bez stvaranja namjernih ili prekomjernih troškova ili postavljanja drugih interesa ispred interesa banke (kao na primjer interes zaposlenika, dobavljača ili klijenta).

7 Lukić R. (2010.), *Revizija u bankama*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 47.

8 Prema: Pravilnik o sistemu interne kontrole u ProCredit Banci, dostupno na: http://www.procreditbank-kos.com/repository/docs/code_of_conduct_SER.pdf (pristupljeno: decembar, 2014.)

- *Ciljevi informacija*, koji se odnose na pripremu pravovremenih, pouzdanih i relevantnih izvještaja potrebnih za donošenje odluka unutar banke. Oni se također odnose na potrebu za pouzdanim godišnjim finansijskim izvještajima, drugim finansijskim izvještajima i izvještajima prema dioničarima, supervizorima i ostalim eksternim stranama. Informacije koje prima uprava, nadzorni odbor, dioničari i supervizori treba da imaju dovoljan kvalitet i integritet, tako da oni koji ih dobijaju mogu da se oslone na iste, prilikom donošenja odluka. Termin pouzdan, na način na koji se odnosi na finansijske izvještaje, odnosi se na pripremu izvještaja, koji se predstavljaju istinito i koji su zasnovani na sveobuhvatnim i dobro definisanim principima i pravilima računovodstva.
- *Ciljevi usklađenosti*, koji obezbjeđuju da je cjelokupno poslovanje banke u potpunosti u skladu sa zakonima i regulativama, zahtjevima supervizije, kao i njenim (bančnim) politikama, procedurama i operativnim smjernicama. Ovaj cilj se mora ispuniti kako bi se zaštitili interesi banke i njen ugled. Banka obavlja svoje poslovne aktivnosti u skladu sa planom, politikama i procedurama, kao i operativnim smjernicama. Sistem internih kontrola je implementiran i kroz planove, politike, procedure i operativne smjernice. Konkretna primjena sistema interne kontrole zavisi od prirode, kompleksnosti i rizika kojeg nose aktivnosti banke.

Interna kontrola treba da se odvija permanentno i da bude umjerena. Posebno značajnu ulogu interna kontrola ima prilikom uvođenja novih bankarskih proizvoda i njihovog plasmana na tržištu, što ima direktnog uticaja na efikasno poslovanje banke. Interna kontrola je u obavezi da održava dobre i korektne poslovne odnose i veze sa regulatornim organima i strukovnim udruženjima. Ona je posebno usmjerena na praćenje jednog od značajnijih rizika, a to je reputacioni rizik, kome se u posljednje vrijeme posvećuje posebna pažnja. Reputacioni rizik podrazumijeva da banka, kojim slučajem, ne naruši svoj poslovni ugled i dobre poslovne odnose sa klijentima.

3. REGULATIVNI MEHANIZMI NADZORA BANKARSKOG POSLOVANJA NA PROSTORU BOSNE I HERCEGOVINE

Bankarski sektor bitan je dio nacionalne privrede. Banke se bave prikupljanjem novčanih sredstava, podržavaju platni sistem i najveći su izvor novčanih sredstava na tržištu. Stabilno i sigurno poslovanje banaka je izuzetno važno za razvoj perspektivne privrede. Koncept centraliziranog nadzora nad poslovanjem banaka prihvaćen je, iz navedenih razloga, širom svijeta, pa tako i u Bosni i Hercegovini.

Za efikasno funkcionisanje banke i bankarskog sistema u cjelini, pored značaja koji imaju oblici internog nadzora, kao što su interna kontrola i interna revizija, veliki značaj i ulogu imaju i oblici eksternog nadzora, kao što su eksterna revizija i supervizija. Svrha supervizije finansijskog sistema, je da se zaštite deponenti, investitori i dioničari finansijskih institucija, od nepredvidivih i neregularnih događaja, te da se na taj način smanje njihovi gubici. Poseban cilj supervizije je da smanji »loše prakse i prevare«, kao izvore rizika i da izoluje efekte svakog gubitka, koji proizvodi određena finansijska institucija. Supervizija se obavlja kontinuirano, te se na osnovu praćenja svih relevantnih podataka, periodično analizira poslovanje svake banke, koja posluje na području FBiH.

Revizija i supervizija u BiH se sprovode u skladu sa Evropskom regulativom, Bazelskim odborom za superviziju banaka, Međunarodnim standardima revizije (eng. *International Standards on Auditing - ISAs*), Odlukama Agencije za bankarstvo FBiH, Zakonom o računovodstvu i reviziji, Zakonom o bankama, te drugim relevantnim tržišnim i zakonskim regulativama.

Bankarski sektor u BiH regulisan je entitetskim zakonima o bankama, koji su u velikoj mjeri harmonizirani, a kojima se uređuje osnivanje, poslovanje, upravljanje i supervizija komercijalnih banaka u BiH, te Zakonom o Agenciji za bankarstvo FBiH i Zakonom o Agenciji za bankarstvo RS, koji definiraju ciljeve, nezavisnost, nadležnost i odgovornost banaka. Centralna Banka BiH ima koordinacijsku ulogu u bankarskoj superviziji, na osnovu Zakona o Centralnoj Banci BiH, što se realizuje kroz saradnju sa entitetskim agencijama za bankar-

stvo i zasniva se na redovnoj razmjeni podataka i konsultacijama o bankarskom sektoru.⁹

Zakonom o bankama, omogućeno je učinkovitije i transparentnije obavljanje nadzora nad poslovanjem banaka u BiH. Ovim Zakonom uređuje se osnivanje, poslovanje, upravljanje, supervizija i prestanak pravnih lica, koja obavljaju poslove primanja novčanih depozita i davanja kredita, kao i drugih poslova u skladu sa ovim Zakonom (u daljem tekstu: banka) u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Federacija).¹⁰ Banka je dužna svoje poslovanje obavljati u skladu sa Zakonom, propisima Agencije, uslovima i ograničenjima utvrđenim bankarskom dozvolom, te odgovarajućim poslovnim i računovodstvenim principima i standardima utvrđenim posebnim zakonom.

Zakonski i podzakonski okvir za poslovanje banaka u Federaciji BiH su konzistentni međunarodnim standardima. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o bankama iz avgusta 2002. godine je normirano (član 69.) da »Propisi koje donosi Agencija... zasnivaju se na osnovnim principima za superviziju banaka, koje objavljuje Bazelski komitet za superviziju banaka«. ¹¹ Federalna agencija za bankarstvo (FBA) se u cjelini pridržavala ove norme pri pripremi i usvajanju podzakonske regulative, koja se primjenjuje od početka 2003. godine. U regulativu su ugrađene i neke od normi Evropskih bankarskih direktiva.

Agencija za bankarstvo FBiH, kao neovisna i samostalna institucija za nadzor i licenciranje banaka, osnovana je krajem 1996. godine i njen rad od početka je usmjeren na stvaranje jakog i stabilnog bankarskog sistema, tržišno orijentisanog i oslonjenog na međunarodne standarde poslovanja i supervizije (nadzora) banaka. Zakonom o Agenciji utvrđeni su njeni osnovni zadaci¹², koji se u najkraćem, svode

9 Godišnji izvještaj Centralne Banke BiH za 2009., str. 5., dostupno na: http://www.cbbh.ba/files/godisnji_izvjestaji/2009/GI_2009_bs.pdf, (pristupljeno: novembar, 2014.)

10 Zakon o bankama, Službene novine FBiH, broj 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03 i 28/03

11 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bankama, Službene novine FBiH, 2002., član 69.

12 Zakon o Agenciji za bankarstvo FBiH, Službene novine Federacije BiH, br. 9/96, 27/98, 20/00, 45/00, 58/02, 13/03, 19/03, 47/06 i 59/06

na izdavanje dozvola za osnivanje i rad banaka, donošenje podzakonskih akata, nadziranje rada banaka i preduzimanje mjera u skladu sa Zakonom, što uključuje i uvođenje postupaka privremene uprave i likvidacije banaka, odnosno, iniciranje postupaka stečaja nad bankama. Agencija za bankarstvo FBiH je osnovana radi unaprijeđenja sigurnosti, kvaliteta i zakonskog poslovanja, tržišno orijentisanog, stabilnog, bankarskog i mikrokreditnog sistema u Federaciji. Agencija sarađuje sa Centralnom bankom Bosne i Hercegovine, uključujući i obavezu podnošenja mjesečnih izvještaja o svojoj djelatnosti i o djelatnosti finansijskih institucija iz nadležnosti Agencije.

Minimalni standardi sistema internih kontrola u bankama u BiH, propisani su odredbama zakonskih regulatora bankarskog poslovanja. Odlukom o minimalnim standardima interne kontrole u bankama je definisano da: »Sistem interne kontrole mora osigurati da ni jedno lice zaposleno u banci ne može biti u poziciji da učini značajne greške ili poćini prekršaje utvrđene zakonom, drugim propisima i internim aktima banke, a koji se u kratkom roku ne mogu otkriti. Sistem interne kontrole banke mora da osigura slijedeće osnovne procedure:

- za uspostavu i održavanje efikasne organizacione strukture banke;
- za uspostavu i održavanje odgovarajućeg računovodstva banke;
- za efikasnu zaštitu aktive banke;
- za omogućavanje uspostave i provođenja efikasnog programa interne i eksterne revizije banke;
- za efikasnu zaštitu banke od zloupotreba u kriminalne svrhe (pranje novca, pljačke, terorizam i drugo).«¹³

Primjena minimalnih standarda sistema internih kontrola u bankama ima pozitivan uticaj na poslovanje i razvoj bankarske organizacije. Svaka banka mora poštovati navedene standarde u uspostavi i provođenju internih nadzornih aktivnosti, ali njihova uloga i značaj često nije pravilno percipirana, niti valorizirana u poslovnom procesu

13 Odluka o minimalnim standardima sistema interne kontrole u bankama, Službene novine F BiH, br. 3/03, str.3.

banke. Doprinos internih kontrola u ostvarenju pozitivnih poslovnih performansi i efikasnog poslovanja, teško je mjerljiv, ali je evidentan u svakoj poslovnoj operaciji, zbog čega možemo da kažemo da je značajan. U skladu s tim, svaka bankarska organizacija, treba težiti uspostavljanju što sveobuhvatnijeg i kvalitetnijeg sistema internog nadzora, kao instrumenta povećanja efikasnosti poslovanja i kvaliteta finansijskih izvještaja.

Učinkovita regulacija i nadzor banaka, uz poznavanje kvalitetnih metoda za upravljanje rizicima, te adekvatnu zaduženost, sigurno će dovesti do pozitivnih finansijskih i ekonomskih trendova. S pozitivnim zakonskim okvirom, koji trenutno nije u potpunosti prisutan u BiH, bankarski sektor može biti generator ekonomskog razvoja, kao i faktor stabilnosti u vremenu recesije.¹⁴

Slijedom svega navedenog, lako se da zaključiti da je potrebno staviti naglasak na državu i njeno snažnije uključivanje u ekonomske tokove. U tom kontekstu, od države, kao subjekta bi se moglo očekivati kvalitetnije definiranje bankarske regulative i poticanje zakonodavstva na kreiranje prakse, koja je u duhu s vremenom i prostorom u kojem živimo.

4. USPOSTAVA SISTEMA INTERNE KONTROLE U SKLADU SA MEĐUNARODNIM STANDARDIMA REVIZIJE (MREVS)

Revizija finansijskih izvještaja sasvim je sigurno najznačajniji segment ukupne revizijske djelatnosti. Proces revizije interpoliran je između finansijskih izvještaja i njihovih korisnika. Ispitivanjem i ocjenom finansijskih izvještaja, institucija revizije osigurava svojim korisnicima realnost i objektivnost informacija održanih u finansijskim izvještajima. U kontekstu ocjene finansijskih izvještaja, vrlo su važna dva pitanja:¹⁵

14 *Pretpostavke i ograničenja razvoja bankarskog sektora u BiH*, dostupno na: <http://www.Profitiraj.ba.mht> (pristupljeno: april, 2012.)

15 Vukoja B., *Revizija finansijskih izvještaja gospodarskih društava*, dostupno na: <http://www.revident.ba/public/files/revizija-financijskih-izvjestaja-gospodarskih-drustava.pdf>, (pristupljeno: decembar, 2014.)

- kriterij za ocjenu putem kojih se prosuđuje realnost i objektivnost finansijskih izvještaja,
- definiranje postupaka ocjene realnosti i objektivnosti finansijskih izvještaja.

Pregled i ocjena zaključaka, koji su izvedeni iz dokaza, uključujući niz pitanja o tome jesu li:

- finansijski izvještaji sastavljeni primjenjujući računovodstvene politike,
- finansijske informacije sastavljene prema zahtjevima zakonskih propisa i pravila, koji se odnose na sastavljanje finansijskih izvještaja,
- stajališta predložena u finansijskim informacijama u cjelini dosljedna s revizorovom spoznajom o poslovanju subjekta,
- primjerno objavljena sva značajna pitanja, koja su važna za prikaz finansijskih informacija.

Uobičajeno se ističe da su temeljni kriteriji za ocjenu sadržani u računovodstvenim načelima i standardima određenim zakonskim propisima. Uloga standarda revizije razmatra se, najčešće, u definiranju postupka ocjene finansijskih izvještaja. Osim toga, u kontekstu postupka izuzetno značajan je i Kodeks profesionalne etike revizora, te zakonski propisi, prije svega, Zakon o računovodstvu i reviziji. Na bosanskohercegovačkim prostorima primjenjuju se Međunarodni revizijski standardi (MRevS).

Konačni »produkt« revizije finansijskih izvještaja jeste revizorov izvještaj o finansijskim izvještajima, koji se dostavlja zainteresiranim korisnicima. Mišljenje revizora o objektivnosti i realnosti finansijskih izvještaja, kao sastavni dio njegova izvještaja, zajedno sa skraćenim oblicima temeljnih finansijskih izvještaja, javno se objavljuje i pohranjuje u trgovački registar (sudski registar). Osim toga, zakonom određeni poslovni subjekti, u godišnjem izvještaju, obavezno prezentiraju i mišljenje ovlaštenog revizora, o objektivnosti i realnosti temeljnih finansijskih izvještaja.

U teoriji, pa i u praksi, postoje različitosti u pogledu sistematiziranja faza obavljanja revizije. Razlike se prije svega odnose na pristup

obavljanju revizije, analitički ili sintetički.¹⁶ To nisu pitanja suštinske naravi, već predstavljaju različita gledišta autora, ili revizijskih firmi. Uzimajući u obzir navedeno, mogu se istaknuti sljedeće faze obavljanja revizije:

- planiranje revizije,
- provjera i ocjena pouzdanosti sistema internih kontrola,
- provjera pozicija temeljnih finansijskih izvještaja,
- kompletiranje revizije i izrada izvještaja s mišljenjem revizora.

Važno je naglasiti da su i za pojedine druge vrste revizije karakteristični određeni pripadajući standardi revizije. Tako je, primjerice, američki Institut internih revizora donio standarde revizije za internu reviziju.¹⁷ Standardi koji se primjenjuju za državnu ili javnu reviziju na međunarodnom nivou su Opći okvir standarda revizije Međunarodne organizacije vrhovnih revizijskih institucija - MOVRI (izvorna skraćenica: INTOSAI - eng. *International Organisation of Supreme Audit Institutions*), na koje se u članu 4. poziva i naš Zakon o reviziji državnih institucija u BiH.

Osim Međunarodnih standarda revizije, vrlo su poznati i američki Općeprihvaćeni standardi revizije (eng. *Generally Accepted Auditing Standards* - GAAS) kojih ima ukupno 10 i koji su podijeljeni u tri skupine:

- opći računovodstveni standardi,
- standardi revizije,
- standardi izvještavanja.

Može se reći da se uticaj tih standarda vrlo snažno osjeća i u Međunarodnim standardima revizije.¹⁸

Međunarodni standard revizije (MRevS) 400 Procjena rizika i interna kontrola, razmatra interne kontrole. Pitanja u vezi interne kontrole obrađuje i MRevS 315 Razumijevanje pravnog lica i njego-

16 Hrvatsko udruženje revizora (HUR) je sredinom 1993. godine donio Kodeks profesionalne etike i objavio ga u Obavijestima Hrvatskog udruženja revizora, br.1/1993., str.23.-25.

17 Robertson J.C., Davis F.G. (1988.), *Auditing*, Irwin, Homewood, Illinois, 187-190.

18 Žager K., Žager L. (1992.), *Računovodstveni standardi, finansijski izvještaji i revizija*, Progres, Zagreb, 179.

vog okruženja i procjena rizika materijalne greške i MRevS 260 Izvješćavanje o revizijskim pitanjima onih koji su zaduženi za upravljanje. Za reviziju u bankarskom sektoru, takođe su relevantni: MRevS 220 Kontrola kvalitete za reviziju finansijskih izvještaja, MRevS 250 Razmatranje zakona i regulative u reviziji finansijskih izvještaja, Uputstva revizijske prakse 1000 Procedura potvrđivanja između banaka, Uputstvo revizijske prakse 1004 Odnos između bančinih supervizora i eksternih revizora; Uputstvo revizijske prakse 1006 Revizija međunarodnih komercijalnih banaka; te Uputstvo revizijske prakse 1008 Procjena rizika i interna kontrola – Karakteristike i razmatranje KIS-a (Kompjuterskih informacionih sistema).

4.1. MRevS 315 Razumijevanje pravnog lica i njegovog okruženja i procjena rizika materijalne greške

Svrha ovog Međunarodnog standarda revizije jeste utemeljenje standarda i pružanje uputa za razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja, uključujući i razumijevanje njegovih internih kontrola i procjenjivanje rizika pogrešnog prikazivanja u finansijskim izvještajima. Revizorova procjene rizika, kao osnova za daljnje revizijske postupke, je veoma značajna stavka, pri njegovom radu. U nastavku je prikazan sažetak zahtjeva ovog MRevS-a:¹⁹

- postupci procjene rizika i izvori informacija o poslovnom subjektu i njegovom okruženju, uključujući njegove interne kontrole;
- razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja, uključujući njegove interne kontrole;
- procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja;
- komuniciranje s onima koji su zaduženi za upravljanje i nadžmentom;
- dokumentiranje.

19 Petrović Z., *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., *Međunarodni revizijski standard (MRevS) 315 Razumijevanje poslovnog subjekta i njegovog okruženja i procjenjivanje rizika značajnog pogrešnog prikazivanja*, str.142.

Za korektnu provedbu revizije potrebno je dobro upoznati poslovanje klijenta, uključujući njegov sistem internih kontrola, te okruženje u kojem klijent posluje. Revizor treba razmotriti da li su računovodstvene politike klijenta prikladne njegovom poslovanju i konzistentne primjenjivom okviru finansijskog izvještavanja i računovodstvenim politikama, koje se koriste u djelatnosti kojoj klijent pripada. Revizor se treba upoznati s kontrolnim aktivnostima, kako bi procijenio rizik značajnih pogrešnih prikazivanja i oblikovao daljnje revizijske postupke, kao reakciju na procijenjene rizike. Pri izražavanju mišljenja, revizor mora procijeniti da li su prezentirani finansijski izvještaji, u skladu s njegovom spoznajom o cjelini poslovanja, poslovnog subjekta

4.2. MRevS 260 Izvještavanje o revizijskim pitanjima onih koji su zaduženi za upravljanje

Svrha ovog Međunarodnog standarda revizije je ustanoviti standarde i pružiti upute vezane za komuniciranje o revizijskim pitanjima, proizašlim iz revizije finansijskih izvještaja, između revizora i onih koji su zaduženi za upravljanje subjektom. To se komuniciranje, kako je to naznačeno u ovom MRevS-u, odnosi na revizijska pitanja od interesa za upravljanje. Ovaj MRevS ne daje upute vezane za komunikaciju revizora s drugim stranama izvan subjekta, primjerice, agencijama za nadzor i primjenu zakonitosti.

Revizor treba komunicirati o revizijskim pitanjima od interesa za upravljanje proizašla iz revizije finansijskih izvještaja, s onima koji su zaduženi za upravljanje subjektom. Oni koji su zaduženi za upravljanje obično su odgovorni za ostvarenje svojih ciljeva u vezi s finansijskim izvještavanjem, uspješnošću i učinkovitošću poslovanja, postupanjem u skladu s primjenjivim zakonima i izvještavanjem zainteresiranih strana. U one koji su zaduženi za upravljanje uključen je menadžment, samo ako obavlja takve funkcije.

U svrhu ovog MRevS-a »revizijska pitanja od interesa za upravljanje« su ona, koja proizlaze iz revizije finansijskih izvještaja i po mišljenju revizora, su i važna i relevantna onima, koji su zaduženi za vođenje

nadzora nad finansijskim izvještavanjem i postupkom objavljivanja. Revizijska pitanja od interesa za upravljanje uključuju samo takva pitanja, na koja revizor skrene pažnju, kroz obavljanje revizije. U reviziji koja se obavlja u skladu sa MRevS-ovima ne traži se od revizora da oblikuje postupke s posebnom namjenom, radi utvrđivanja pitanja od interesa za upravljanje.²⁰

4.3. MRevS 400 Procjena rizika i interna kontrola

Ovaj standard sadrži upute revizoru prvenstveno kod procjene revizijskih rizika. Svrha ovog standarda revizije je da uspostavi standarde i obezbijedi smjernice u razumijevanju računovodstvenog i sistema internih kontrola, kao i rizika revizije i i njegovih komponenti: inherentnog rizika, rizika kontrole i rizika neotkrivanja.²¹

Revizor treba dovoljno da razumije računovodstveni sistem i sistem internih kontrola, da bi mogao da planira reviziju i izgradi efikasan pristup reviziji. Revizor treba da koristi profesionalno rasuđivanje da bi procijenio rizik revizije i da bi dizajnirao revizorske procedure, s ciljem da se rizik revizije smanji na prihvatljivo nizak nivo.

Prilikom pripreme revizorskog pristupa, revizor razmatra preliminarne procjene rizika kontrole²² (u skladu sa procjenom inherentnog rizika²³), kako bi utvrdio odgovarajući rizik neotkrivanja²⁴, kojim

20 Ibid., *Međunarodni revizijski standard (MRevS) 260 Komuniciranje o revizijskim pitanjima s onima koji su zaduženi za upravljanje*, str.116.

21 Zavod za računovodstvo i reviziju FBiH, *Standardi revizije i srodnih usluga FBiH, Standard 400 - Procjena rizika i interna kontrola, Sarajevo, 1998.*, str.162.

22 Rizik kontrole podrazumijeva rizik da će pogrešno prikazivanje, koje se može pojaviti na saldima računa ili klasi transakcija, a koje može biti značajno, pojedinačno ili skupa sa ostalim pogrešnim prikazivanjima na ostalim računima ili klasama, neće biti spriječeno, otkriveno, niti pravovremeno ispravljeno putem računovodstvene kontrole i sistema internih kontrola.

23 Inherentni rizik podrazumijeva podložnost salda računa ili klase transakcija pogrešnom prikazivanju, koje može biti značajno, pojedinačno ili skupa sa ostalim pogrešnim prikazivanjima na ostalim računima ili klasama, pretpostavljajući da nije bilo odgovarajućih internih kontrola.

24 Rizik neotkrivanja podrazumijeva rizik da revizorove suštinske procedure neće otkriti pogrešno prikazivanje, koje postoji na saldu računa ili klasi

bi prihvatio tvrdnje finansijskih izvještaja i ustanovio prirodu, vremenski rok i obim suštinskih procedura za takve tvrdnje.

4.4. Uputstvo revizijske prakse 1008 Procjena rizika i interna kontrola – Karakteristike i razmatranje KIS-a

U svrhu standarda revizije, kompjutersko informacijski sistem (KIS) okruženje, postoji kada je kompjuter, bilo koje vrste i veličine, od strane pravnog lica, uključen u obradu finansijske informacije, koja je značajna za reviziju, bez obzira na to da li na kompjuteru radi pravno lice ili treća strana.²⁵

Uvođenje svih poželjnih KIS kontrola, ne mora biti praktično, kada je obim posla mali, ili kada se kompjuteri koriste, bez obzira na obim posla. Također kada treće lice obrađuje podatke, razmatranje karakteristika okruženja KIS-a, može da varira zavisno od stepena pristupa obradi, koju obavlja treća strana. Karakteristike KIS organizacione strukture uključuju: koncentraciju funkcija i znanja i koncentraciju programa i podataka.

Interne kontrole kompjuterske obrade podataka, koje pomažu postizanju sveobuhvatnih ciljeva interne kontrole, uključuju manuelne procedure i procedure koje su dizajnirane u kompjuterskim programima. Takve manuelne i kompjuterske kontrolne procedure obuhvataju cjelokupne kontrole, koje utiču na KIS okruženje (generalne kontrole KIS-a), kao i specifične kontrole računovodstvenih aplikacija (kontrole KIS aplikacija). Generalne kontrole KIS-a mogu da uključuje: ²⁶

- kontrolu organizacije i menadžmenta,
- kontrolu kompjuterskih operacija,
- kontrolu sistemskog softvera,

transakcija, a koje može biti značajno, pojedinačno ili skupa sa pogrešnim prikazivanjima na ostalim računima ili klasama.

25 Ibid., *Uputstvo revizijske prakse 1008 Procjena rizika i interna kontrola – Karakteristike i razmatranje KIS-a*, str.577.

26 Ibid., str.580.

- kontrolu unosa podataka i
- kontrolu programa.

Generalne kontrole KIS-a imaju uticaj na obradu transakcija u aplikacijskim sistemima. Ako ove kontrole nisu efikasne, postoji rizik da se pojave pogrešna prikazivanja i da prođu nezapaženo u aplikacijskim sistemima. Na osnovu toga, slabosti u generalnim kontrolama KIS-a mogu da isključe testiranja izvjesnih kontrola KIS aplikacija, međutim, manuelne procedure koje obavljaju korisnici, mogu da obezbijede efikasnu kontrolu na nivou aplikacije.

5. DOPRINOS EVROPSKE BANKARSKE DIREKTIVE EFIKASNOSTI POSLOVANJA BANAKA

Činjenica je da su banke u evropskim zemljama najvažnije institucije finansijskog sektora. U cilju stvaranja uravnoteženih uslova za poslovanje, nekoliko segmenata je podvrgnuto posebnoj pažnji. To su, najprije, uslovi za osnivanje finansijskih institucija, sa ciljem da se omogućiti jedinstven pristup tržištima svih zemalja, te da izdata dozvola u jednoj zemlji, važi na prostoru cijele Evropske unije. To znači: definisanje minimalnih zahtjeva, koje mora da ispuni svaka finansijska institucija, da bi poslovala na ovom području i sprovedena kontrola njihovog poslovanja, nakon osnivanja.

Poslovanje banaka u zemljama Evropske unije regulisano je sljedećim instrumentima:

- Prvom i drugom bankarskom direktivom,
- Direktivama koje predstavljaju dopune ili izmjene prethodnih,
- Bankarskim preporukama i standardima koje donosi evropski parlament,
- Uputstvima koja su vezana za usvajanje i praktičnu primjenu određenih propisa, a koje donose nadležni organi zajednice.

Direktive (engl. Guideline) su pravni akt EU, koje su obavezujuće za svaku zemlju članicu. One imaju karakter osnovnih obavezujućih propisa za banke i druge finansijske institucije Evropske unije, a njene preporuke i standardi koje proglašava Evropski parlament, imaju sna-

gu obavezujućih odluka. Prva bankarska direktiva je donijeta krajem 1977. godine na bazi ugovora o osnivanju EEZ, a na prijedlog Komisije EEZ i mišljenja Ekonomskog komiteta Evropskog parlamenta.

Druga bankarska direktiva donijeta je 1989. godine i predstavlja osnovni zakonski akt na temelju kojeg se obavlja poslovanje kreditnih institucija u zemljama članicama. Ova direktiva je doradila prethodnu direktivu, kao i druge propise, kojima su do tada bile regulisane oblasti iz ovog domena. Druga bankarska direktiva je glavna karika i osnova za dalje regulisanje relacija u bankarstvu, među zemljama članicama, u procesu finansijske integracije. Ona je konačno uklonila preostale restrikcije slobodnom kretanju kapitala, između zemalja članica.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA O PROVEDBI I FUNKCIONIRANJU SISTEMA INTERNIH KONTROLA U BANKARSKOM SEKTORU BiH

6.1. Metodologija istraživanja

Opći cilj ovog istraživanja sastoji se u tome da se na osnovu teorijskih, metodoloških i empirijskih spoznaja o potrebama uspostave sistema internih kontrola i uticaja koje one imaju u bankama, uoče određene zavisnosti i zakonitosti u praksi, te predstavi regulativa i kontrolni mehanizmi, koji je regulišu, u svrhu izbjegavanja gubitaka i određivanja unificirane liste potrebnih pravila i propisa za sprovođenje istih, radi povećanja efikasnosti bankarskog poslovanja.

Istraživanje je obavljeno uz pomoć anketnog upitnika. Anketnim upitnikom su obuhvaćena najbitnija pitanja, koja se odnose na provedbu i funkcioniranje sistema internih kontrola u bankama u BiH.

Empirijsko istraživanje o provedbi i funkcioniranju sistema internih kontrola u bankarskom sektoru BiH, provedeno je u svim bankama, na području BiH. U Federaciji BiH bankarsku dozvolu imalo je 19 banaka, od čega su dvije banke pod privremenom upravom (Hercegovačka banka d.d. Mostar i Poštanska banka BH d.d. Sarajevo).²⁷ U Repu-

27 Informacije o bankarskom sistemu Federacije BiH, str.3, dostupno na: http://www.fba.ba/images/Publikacije_Banke/Informacija_bak_sis_31122011_bih.pdf, (pristupljeno: april, 2012.)

blici Srpskoj obuhvaćeno je 10 banaka. Banke iz Federacije BiH imale su ukupno 612 organizacionih dijelova, dok je u Republici Srpskoj bilo 360 organizacionih dijelova.²⁸ Sedam banaka iz Federacije BiH imale su 56 organizacionih dijelova u Republici Srpskoj, a devet banaka je imalo 12 organizacionih dijelova u Brčko Distriktu. Šest banaka iz Republike Srpske imale su 22 organizaciona dijela u Federaciji. Budući da se Odjeli interne kontrole u bankama nalaze u centralnim jedinicama, anketa je upućena u Uprave banaka a naslovljena je na rukovoditelje Odjela interne kontrole. Anketni upitnici su dostavljeni ispitanicima najvećim dijelom poštom, a manjim dijelom lično. Anketiranje je provedeno u aprilu 2012. godine. Dobiveni rezultati ankete su obrađeni, a određeni rezultati istraživanja prezentirani u nastavku rada.

6.2. Rezultati istraživanja

Anketne upitnike je popunilo ukupno 11 banaka, devet banaka iz FBiH i dvije iz RS-a, što čini stopu povrata 37,93 %, i uvažavajući specifičnosti organizacije banaka, ova stopa se može ocijeniti prihvatljivom za ovo istraživanje. Stoga, zaključujemo kako su rezultati istraživanja oblikovani temeljem signifikantnih podataka, pa su time ispunjeni istraživački zahtjevi.

U nastavku će se prikazati rezultati empirijskog istraživanja o provedbi i funkcioniranju sistema internih kontrola u bankama u BiH. Upitnik koji je korišten u svrhu provođenja ovog istraživanja temeljio se na pitanjima vezanim za funkcioniranje, organizaciju i kvalitetu rada interne kontrole u bosanskohercegovačkim bankama.

28 *Izvještaj o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske za period 01.01.2011. - 31.12.2011., str.4,*
www.abrs.ba/publikacije/Izvjestaj_o_stanju_bankarskog_sistema_RS_31122011.pdf, (pristupljeno: mart, 2012.)

Tabela 6.1. Zbirni podaci empirijskog istraživanja o provedbi i funkcioniranju sistema internih kontrola u bankama u BiH

R/br.	Pitanje	da %	ne %	možda %	djelimično %
1.	Da li u banci postoji pravilnik o internoj kontroli?	100	0	0	0
2.	Da li se provodi kontinuirana kontrola i ocjena kvaliteta poslova izvršenih od strane svakog zaposlenog radnika banke?	65	5	11	19
3.	Da li je u banci obezbijedeno razdvajanje obavljanja nespojivih poslova?	78	2	5	15
4.	Da li se interna kontrola obavlja u svim oblastima poslovanja?	84	0	6	10
5.	Da li je sistem internih kontrola u vašoj banci usklađen sa zakonskom regulativom?	95	0	0	5
6.	Da li postoji povezanost efikasnosti bankarskog sektora i jačanja politike i procedura sistema internih kontrola?	73	3	4	20
7.	Da li sistem internih kontrola utiče na zaštitu resursa banke od rasipanja, prevare i neefikasnosti?	82	2	6	10

8.	Da li sistem internih kontrola predstavlja efikasan instrument menadžmenta u upravljanju poslovnom efikasnošću banke?	78	2	10	10
9.	Da li sistem internih kontrola utiče na tačnost i pouzdanost u računovodstvu i operativnim podacima?	85	3	5	6
10.	Da li uspostavljen sistem internih kontrola u bankama, utiče na fer i istinit prikaz finansijskih izvještaja banaka?	81	3	2	14
11.	Da li sistem internih kontrola utiče na kvalitet bankarskog poslovanja i povećanje povjerenja menadžmenta banke u ostvareni i evidentirani profit poslovnih organizacija?	79	5	4	12
12.	Da li je sistem interne kontrole banke proces koji se uspostavlja na svim nivoima u banci?	91	0	0	9
13.	Da li internu kontrolu banke provode svi uposleni kao dio svojih redovnih radnih obaveza?	79	0	5	16

Izvor: Rezultati vlastitog istraživanja

Djelokrug rada sistema internih kontrola u mnogim je bankama uređen pravilnikom o internoj kontroli banke, koji propisuje uslove koje treba ispunjavati, standarde i metodologiju rada interne kontrole. Pitanjem u anketnom upitniku o postojanju pravilnika o internoj kontroli, ispitala se usklađenost funkcioniranja interne kontrole s propisima. Svi ispitanici su odgovorili potvrdno na ovo pitanje, jer pravilnik predstavlja temelj poslovanja interne kontrole za svaku banku. Pravilnik interne kontrole treba biti oslonac njezine izgradnje, prema kojemu će interni kontrolori moći efikasno i dosljedno djelovati, te izvršavati svoje funkcije. Pravilnik, naime, osim ovlasti i odgovornosti radnika interne kontrole i ostalih radnika prilikom obavljanja poslova interne kontrole, utvrđuje i obim poslova i djelokrug rada interne kontrole. Ispitanici su mišljenja, njih 95%, da je sistem internih kontrola u njihovoj banci usklađen sa zakonskom regulativom, dok njih 5% smatra da je ta usklađenost djelimična. Od svih ponuđenih pitanja, najmanji procenat potvrdnog odgovora od 65% dobilo je pitanje koje govori o tome da li se provodi kontinuirana kontrola i ocjena kvaliteta poslova izvršenih od strane svakog zaposlenog radnika banke.

Dobiveni rezultati istraživanja ukazuju na postojanje i sprovođenje sistema internih kontrola u bankama u BiH. Ispitanici smatraju da su sistemi internih kontrola u velikoj mjeri efikasni i sprovode se na svim nivoima poslovanja, pri čemu su uključeni svi uposleni. U prilog tome govori podatak da 78% ispitanika smatra da sistem internih kontrola predstavlja efikasan instrument menadžmenta u upravljanju poslovnom efikasnošću banke. Međutim, iako smo uočili da je sistem internih kontrola u velikoj mjeri efikasan, ipak postoje aktivnosti koje se ne sprovode u potpunosti u skladu sa procedurama, što daje prostor za poboljšanje njegovog djelovanja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Interna kontrola može biti organizovana kao posebna organizaciona jedinica ili dio ugrađen u pravno lice. Kontrola je prisutna u svim aktivnostima. Ona djeluje u toku planiranja, organizovanja i vođenja poslovnih aktivnosti. Kontrola je neophodna prije, u toku i nakon završetka poslovnih aktivnosti. Značaj sistema internih kontrola je u

tome, što se odvija istovremeno sa tekućim procesom rada, ugrađen je u taj proces i čini njegov sastavni dio.

Kontrolna aktivnost usmjerava rad prema određenim standardima, propisanim normama i zacrtanim planovima. Tako se sprečavaju moguće devijacije, veća materijalna rasipanja i omogućava ostvarivanje definisanih ciljeva. Sistem interne kontrole čine sve politike, postupci, aktivnosti i odgovarajuće ponašanje zaposlenih u pravnom licu, i isti je uspostavljen od strane rukovodstva, sa ciljem očuvanja imovine i ostvarivanja planiranih aktivnosti, uz potpunu transparentnost u radu i uvažavanje javne odgovornosti.

Pored interne kontrole i interne revizije, kao oblika internog nadzora, u bankama postoji i eksterna revizija i supervizija, kao oblici eksternog nadzora. Svi oblici nadzora imaju jedinstvenu ulogu i cilj, a to je efikasano i efektivno poslovanje banaka.

Bankarski sektor u BiH reguliran je entitetskim zakonima o bankama, koji su u velikoj mjeri harmonizirani, a kojima se uređuje osnivanje, poslovanje, upravljanje i supervizija komercijalnih banaka u BiH, te zakonima o Agencijama za bankarstvo FBiH i RS, koji definiraju ciljeve, nezavisnost, nadležnost i odgovornost finansijskih institucija. Zakonski i podzakonski akti su u skladu sa međunarodnim standardima. Standardi revizije predstavljaju temeljna pravila, koja se koriste prilikom revizije finansijskih izvještaja. Standardima revizije se osigurava stručnost i neovisnost revizora. Ovi standardi sadrže praktične upute za provedbu samog postupka revizije, te izražavanje mišljenja i izvještavanje o provedenoj reviziji. Ovi standardi nemaju snagu zakona, ali se redovno primjenjuju i predstavljaju odraz razvoja revizijske profesije. U revizijskim standardima sadržana su sva postojeća iskustva koja se odnose na područje revizije. Pravila koja revizori primjenjuju uopćavaju se na međunarodnom nivou i objavljuju kao Međunarodni standardi revizije (MRevS-i). Međunarodni standardi revizije nekim državama, s razvijenom revizijskom profesijom, služe kao minimalni okvir za izradu nacionalnih standarda revizije.

U skladu sa dobivenim rezultatima sprovedenog istraživanja, evidentno je da je sistem internih kontrola uspostavljen i postoji u svim bankama koje djeluju u BiH. Interne kontrole, u skladu sa zakonom, propisima i odlukama, se provode kroz skup metoda i postupaka

ugrađenih u organizacionu strukturu banaka, sa ciljem preventivnog djelovanja, sprečavanja i otkrivanja prevara i pogrešaka u radu, usklađenosti sa zakonskim propisima i ostalom regulativom i osiguranje tačnosti, valjanosti i sveobuhvatnosti računovodstvenih evidencija i pravovremene pripreme vjerodostojnih finansijskih informacija. Provođe je Uprava, menadžment i svi zaposleni, kao kontinuiranu aktivnost na svim nivoima banke. U empirijskom istraživanju razmatrala se provedba i funkcioniranje sistema internih kontrola u bankarskom sektoru BiH. Ispitanici su mišljenja, njih 95%, da je sistem internih kontrola u njihovoj banci usklađen sa regulativom, 73% da postoji povezanost efikasnosti bankarskog sektora i jačanja politike i procedura sistema internih kontrola, a 78% smatra da sistem internih kontrola predstavlja efikasan instrument menadžmenta u upravljanju poslovnom efikasnošću banke.

LITERATURA:

1. *Encyclopedija o f Business*, 2nd edition, Thomson Gale, SAD, 2006.
2. *Godišnji izvještaj Centralne Banke BiH za 2009.*, dostupno na: http://www.cbbh.ba/files/godisnji_izvjestaji/2009/GI_2009_bs.pdf, (pristupljeno: novembar, 2014.)
3. Hrvatsko udruženje revizora, *Kodeks profesionalne etike*, Obavijesti Hrvatskog udruženja revizora, br.1/1993.
4. Kapić R., *Revizija*, OFF –SET, Tuzla, ECON, Tuzla, 2012.
5. *Odluka o minimalnim standardima sistema interne kontrole u bankama*, Službene novine F BiH, br. 3/03
6. Petrović Z., *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
7. *Pravilnik o sistemu interne kontrole u ProCredit Banci*, dostupno na: http://www.procreditbank-kos.com/repository/docs/code_of_conduct_SER.pdf (pristupljeno: decembar, 2014.)
8. *Pretpostavke i ograničenja razvoja bankarskog sektora u BiH*, dostupno na: <http://www.Profitiraj.ba.mht> (pristupljeno: april, 2012.)

9. Lukić R., *Revizija u bankama*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2010.
10. Robertson J.C., Davis F.G., *Auditing*, Irwin, Homewood, Illinois, 1988.
11. Stanišić M., *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2000.
12. Vitorović B., Andrić M., *Osnovi revizije*, SRR Srbije, Beograd, 1996.
13. Vitorović B., *Interne kontrole i interna revizija*, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2004.
14. Vukoja B., *Revizija finansijskih izvještaja gospodarskih društava*, dostupno na: <http://www.revident.ba/public/files/revizija-financijskih-izvjestaja-gospodarskih-drustava.pdf>, (pristupljeno: decembar, 2014.)
15. *Zakon o bankama*, Službene novine FBiH, broj 39/98, 32/00, 48/01, 27/02, 41/02, 58/02, 13/03, 19/03 i 28/03
16. *Zakon o Agenciji za bankarstvo FBiH*, Službene novine Federacije BiH, br. 9/96, 27/98, 20/00, 45/00, 58/02, 13/03, 19/03, 47/06 i 59/06
17. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bankama*, Službene novine FBiH, 2002.
18. Žager K., Žager L., *Računovodstveni standardi, finansijski izvještaji i revizija*, Progres, Zagreb, 1992.

CURRENT REGULATORY MECHANISMS OF INTERNAL CONTROL SYSTEM IN THE BANKING SECTOR OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

SUMMARY

In the last few decades, significant changes have occurred in the banking sector regarding technology and competition, as well as the constant adapting of accounting and audit regulations and procedures to the newly imposed requirements. The development of technology and the occurrence of financial derivatives have caused the occurrence of new forms of risk and a

significant exposure to a number of existing forms of risk which the banks face in their operations. Audit has not been present in Bosnia and Herzegovina until recently. As opposed to the developed market economies, where audit has occupied its rightful place for a long period of time, in Bosnia and Herzegovina it first appeared at the end of the last century, but its use has been intensified during the last decade. In 1995 the first Law on Audit was adopted and it preceded the introduction of the internal control systems in business entities. After the adoption of the law, the legislative framework for this area has been intensively created.

Forms of control over the banks' business operations are determined by the legislation of the countries in which they operate. Depending on the implementing authority, it is possible to distinguish two forms of supervision of the banks' operations, internal and external. The process of internal supervision in banks consists of internal controls as well as the internal audit, which examines and assesses the adequacy and the effectiveness of internal controls. Internal controls are incorporated in each segment of the banking business, more precisely, in each executed banking transaction, in each area of operation and they are a necessary prerequisite for the safety of the conduct of the business process. They are implemented by the employees of the bank in order to secure the business operations, in accordance with the relevant legislation, as well as to perform more efficient business operations and to achieve planned results. When applied at the level of the entire organization, internal controls constitute a bank's internal control system. Once established, the internal controls are implemented continuously and, in accordance with the changes within the bank and in its environment, they must be regularly updated and amended, especially regarding the introduction of the new banking products and activities, hiring new employees in the bank, changes in information technology, establishing new organizational units within the bank etc.

The minimum standards of internal control systems in banks are regulated by the relevant provisions of the legislation regarding the banking business. Their use has a positive impact on business and development of the banking organization. Each bank must comply with those standards when establishing and implementing internal control activities, however, their role and importance are often not properly perceived or valued in the business process of the bank.

Keywords: control, audit, internal control, legal and sub-legal framework, International Standards on Auditing (ISA)